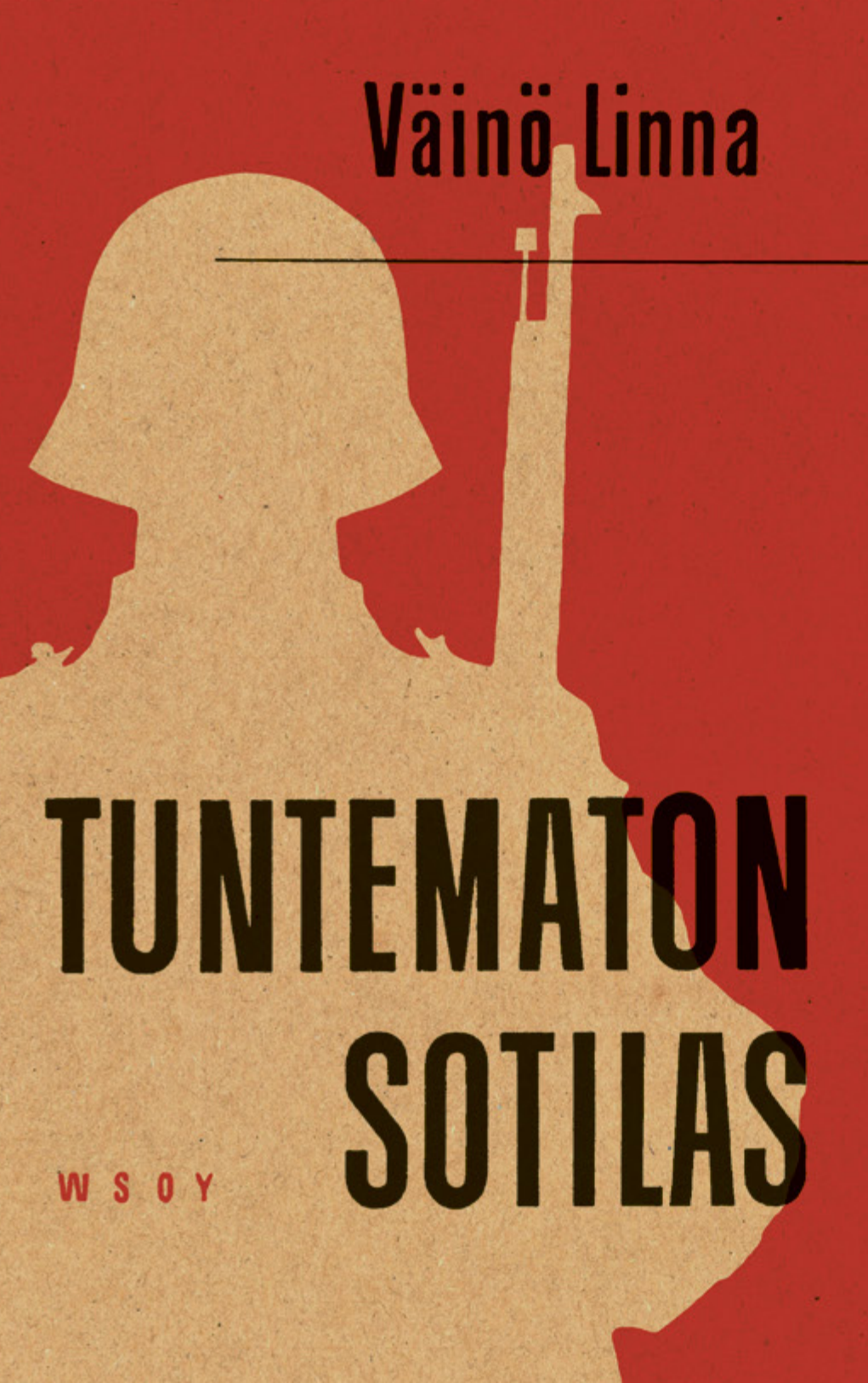

Väinö Linna

A large, light brown silhouette of a soldier wearing a helmet and holding a rifle, set against a solid red background. The silhouette is positioned on the left side of the cover, with the rifle pointing upwards. A thin horizontal line crosses the middle of the image, passing behind the soldier's head and the rifle.

**TUNTEMATON
SOTILAS**

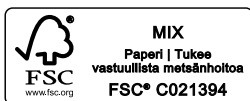
W S O Y

VÄINÖ LINNA

Tuntematon sotilas

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Toinen painos

© VÄINÖ LINNA JA WSOY 1954

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

LÖNNROTINKATU 18 A, 00120 HELSINKI

ISBN 978-951-0-51076-6

PAINETTU EU:SSA

TUOTETURVALLISUUSASIOIHIN LIITTYVÄT TIEDUSTELUT: tuotevastuu@wsoy.fi

TÄMÄ TUNNETTU

Esipuhe

Itsenäisyyspäivänä sen taas näkee, *Tuntemattoman sotilaan*; miten Suomen pojat taistelevat, kaatuvat, voittavat ja tulevat toiseksi.

Jos äkkiä kysytään, nopea vastaus varmaan on, että Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* on sotakirja.

Sitä se onkin. Selkeää kuvausta siitä, miten ryhmä, joukkue ja komppania aina pataljoonaan asti etenee, pysähtyy, peräytyy, väistyy, iskee tai tulee isketyksi.

Jos tarkemmin kysytään, niin muistetaan Koskelaa, Rokkaa, Määttäa, Lehtoa ja monia muita matkalla olleita, sotilaita sotimassa ja heidän tekemisiään.

Linna itse kuvaa jo marssivaiheessa: »Vilun ja nälän ohella he olivat valvomisesta väsyneitä, joten pelko enää puuttui niistä neljästä oleellisesta tekijästä, joihin voidaan sisällyttää koko sodan olemus.»

Näin on sodan olemus pelko, vilu, nälkä ja väsymys. Ihminen sodassa on ihminen ääriolosuhteissa.

Luenkin Linnan kirjaa vähän toisin kuin pelkkää sotakirjaa. Yksi ulottuvuus on kansakunnan yhtenäisyys, ei

sitä nimenomaisesti julistaen, vaan jättäen sen lukijan löydettäväksi. Vaikkapa teoksen viitatessa Koskelan hahmon sukutaustaan tai kuvatessa Lahtista. Tämä puheissaan sodan ja yhteiskunnan kyyninen arvostelija on teoissaan tinkimätön aseveli.

Toinen ulottuvuus on nähdä ihmisten sisintä ja sen muuttumista kaiken kaameuden keskellä.

Linna piirtää ja syventää henkilökuvat niin, että ne alkavat elää lukijan mielessä. Replikoinnissa ei ole tarpeen aina erikseen todeta kuka mitäkin sanoi; sanoistaan sanojan tunnistaa.

Mestarillista on arkkityyppien luominen. Jos jotakuta kuvataan rokkamaiseksi tai hänen sanotaan muistutavan Lammiota, kuulijalle ei jää epäselvyyttä henkilön ominaisuuksista. Tuskin mistään muusta teoksesta on jäänyt elämään niin monia ja niin erilaisia ihmismalleja kuin *Tuntemattomasta sotilaasta*.

Menneet 70 vuotta eivät ole kirjan sanomaa kuluttaneet. Ihmismielet eivät ole muuttuneet, meitä on moneen lähtöön, ja tavan takaa kaipaillaan kansakunnan yhtenäisyyttä. Järkyttävää, että myös sodan kylmät kasvot ovat taas tulleet näkyviin.

Espoossa 28. kesäkuuta 2024

Sauli Niinistö

Ensimmäinen luku

I

NIIN KUIN hyvin tiedetään, on Jumala kaikkivaltias, kaikkitietävä ja kaukaa viisas. Niinpä hän oli aikoinaan antanut metsäpalon polttaa kymmeniä hehtaareja valtion metsää eräällä hietakankaalla lähellä Joensuun kaupunkia. Tapansa mukaisesti koettivat ihmiset kaikkensa ponnistaen keskeyttää hänen työnsä, mutta järkähättämättä hän poltti metsää niin laajalta alueelta kuin katsoi tuleviin tarkoituksiinsa sopivaksi.

Muuan eversti huomasi ensimmäisenä miten pitkälle oli ulottunut kaikkivaltiaan katse. Hän oli erään armeijakunnan esikuntapäällikkö, ja joukkoja sijoitellessaan hän huomasi paloaukean erittäin sopivaksi majoituspaikaksi. Suomen talvisota oli sodittu, sota joka oli kaikista siihenastisista paras, sillä siinä voittivat molemmat osapuolet. Suomalaiset voittivat sikäli vähemmän, että heidän täytyi luovuttaa alueitaan vastustajilleen ja vetäytyä tämän johdosta syntyneen uuden rajan taakse.

Joukkojen jäännökset kotiutettiin ja nuoria ikäluokkia kutsuttiin niiden tilalle. Paloaukea sai jalkaväkipataljoonan

vaivakseen. Keväthelteellä lähtivät vanhat miehet. Karvalakkeineen, turkkireuhkoineen, villapaitoineen ja huovikkaineen. He palasivat ilman »sopeutumisvaikeuksia». Perinpohjainen suomalainen humala ensin ja sitten töihin. Oliko uhrimme ollut turha? Sitä saivat pohtia ne, joilla ei ollut toukotöitä; se, että he sitä pohtivat, pani epäilemään, ettei heidän uhrinsa niin järin suuri ollutkaan.

Ylipäänsä he olivat tervettä rotua. Mitä ihmeellisiä sieullisia vaikeuksia siviiliinpääsyssä sitten olisi ollut? Ei heillä ollut varaa tehdä siitä itselleen kompastuskiveä. Ja sielu voi olla vanhoilla ihmisillä, jotka elävät katumuskymmenellään, mutta sotamies ei tee sellaisella mitään. Kenellä sellainen oli, hän sai mahdollisimman pian nukkuttaa sen uneen. Syvälle painuneet silmät karvaisten rohtuneiden poskien yläpuolella olivat kuvastaneet vain eläintä, joka viekkaana ja hurjana koetti onnistua kahdessa tehtävässä, asemansa ja henkiriepunsa säilyttämisessä.

Nuori ikäluokka astui sijaan.

Siinä he seisoivat, hieman vaivalloisesti aikaansaadussa rivissä, nämä Suomi-Äidin maailmanhistorialle valitsemat uhrin. Talonpoikia tukevissa vaatteissaan, päiväläisiä pikkutakkisillaan, kravatti rypistyneen tyykipaidan kauluksen alta sojottaen, ja joukossa joku kaupunkilainenkin, jolla oli »ulsa» yllä ja joka »ei nääs muistanu mitään koko matkasta nääs».

Hieman Mäkinen aristeli aluksi. Nyytti kainalossa, parhaat vaatteet yllä ja taskussa viimeinen halkometsästä ansaittu tili. Hänellä oli naapurin tytön valokuvaakin. Eihän Mäkinen ollut tyttöön rakastunut, sen paremmin kuin tyttöäkään häneen, mutta sotaväessä kuulemma

katsellaan tyttöjen kuvia. Aivan arkipäiväisesti he olivat naapuruksina eläneet, mutta lähtiessä oli Mäkinen kuvan ottanut kömpelön leikillisesti: Muista kirjoittaa.

Mikä oli hänen suhteensa maailmanhistorian suureen vyöryyn, josta kantautui yhtä ja toista hänen korviinsa? Aatu panee hulinaksi. Sitä mieltä hän oli. Kyllä Mäkinen tiesi mitä hulinaksi paneminen oli. Vielä sattui tansseissa, että joku »haka» veti tuolilla lamput katosta ja karjaisi: Tupa tyhjäksi, jumalauta! Suomalainen oli kova, ja me emme aloittaneet. Kyllä meillä oikeus on. Niinkin hän ajatteli. Ja jos vielä tullaan, niin samalla lailla pannaan kova kovaa vastaan, perkele.

»Kaunis on kuolla kun joukkosi eessä urhona kaadut, taistellen puolesta maas.» Kansakoulussa oli sillä yritetty jalostaa tuota sankarimieltä, joka ilmeni tuvan tyhjentämisessä. Kauniimmin oli tuon yltiöpäisyyden tultava näkyviin. Mutta ei näiden miesten mieli ottanut syttyäkseen sanoista, joita joku ontuva mies oli sepitellyt. »Siellä Hellaassa, silloin oikein vanhaan aikaan, meinaan, kun ei Suomea vielä ollutkaan.»

Herroille sellaiset laulut sopivat, sillä suomalainen kansanmies tietää tavallisen hyvin, mitä herrojen päässä on. Paremmiin heidän mieltään nostattivat kertomukset miehistä, jotka hyppäsivät panssarivaunun päälle ja vetelivät rautakangella konekiväärien piiput väärrään. Se muistutti enemmän noita kotoisia sankaritarinoita.

Sellaisessa heidän suomalaisuutensa ylevöityi. Sillä tavoin he olivat isänmaallisia. Oikeastaan hengeltään mahdollisimman soveliaita siihen tehtävään, jota varten heidät oli koottu.

Vuosi kului. Paloaukean reunaan oli noussut parakeja ja itse aukeama oli raivattu harjoituskentäksi. Siinä he juoksivat, melusivat ja kehittyivät vähitellen laiskansitteiksi »vanhuksiksi». Sotilas Mäkisenkin kai piti olla. Ei hänestä aivan sellaista tullut kuin tekijät olivat tarkoittaneet, mutta sellaisenaankin hän sai kelvata astumaan maailmanhistorian nieluun.

II

Konekiväärikomppania harjoitteli omalla puolellaan aukeamaa. Oli helteinen iltapäivä, ja lämpö sekä äskettäin syöty päivällinen oli veltostuttanut miehet niin, että harjoitus sujui tavallistakin vetelämmin. Ryhmänjohtajatkin olivat jo niin kauan olleet aliupseereita, niin ettei sekään viehätys enää terästänyt mieliä, varsinkin kun varusmiesalikersantti saattoi katsoa olevansa sotilasuransa huipulla. Sivummalla seisoskelevista joukkueenjohtajistakaan ei ollut innostajiksi eikä myöskään suojelijoiksi siinä tapauksessa, että ryhmänjohtaja olisi onnistunut yli vähimmän tarpeen. Sellainen olisi nimittäin kukistunut rivistä kuuluaan mutinaan:

– Älä huuda, saatanan sotahullu!

Laiskasti kajahtelivat komentosanat, ja hieman sitäkin laiskemmin kalahteli kalusto miesten sitä nostellessa ja laskiessa käännöksiä tehdessään.

– Tämä se on. Kiäntyä sitä pitää soassa osata. Myö senkun vinkkeliä tehään, niin sillä selevä. Sota käyp.

– Mitä se Rahikainen mutisee. Turpa kiinni rivissä.

– Hoitelehan omas.

Yhtäkkiä sai harjoitus eloa. Melu ja liike vilkastui ja sivummalla seisoskelleet upseeritkin astelivat kukin joukkueensa luokse. Tämä johtui siitä, että toimistoparakilta päin lähenei harjoituskenttää lyhyenlanta, kuivankalpea mies. Hän oli komppanianpäällikkö, jääkärikapteeni Kaarna. Hän oli iältään viisissäkymmenissä ja niin suoraryhtinen ja puhdaspiirteinen, että hän pienestä koostaan huolimatta vaikutti komealta. Kapteeni oli hyvin ripeäliikkeinen ja vilkas mies, mutta tällä kertaa vaikutti hänen kävelyssään jokin ylimääräinenkin kiire. Hän katseli kävellessään koko ajan komppaniaa, aivan kuin olisi kärsimättömästi halunnut olla heti perillä. Niinpä hän kompastuikin palaneeseen juurakkoon, mutta pääsi ripeästi tasapainoon, ja suusta tuli nopeasti:

– Kas, kas perkelettä.

Hän kääntyi katsomaan juurakkoa ja kompastui heti uuteen, onnistuen tällä kertaa vain vaivoin pysymään pystyssä. Touhua täynnä oleva mieli purkautui yksinpuheluun:

– No, no, no, no. Saatanan perkeleen helvetti!

Sen jälkeen kuului vielä joukko tyytymättömiä kurkkuaääniä: Hmkhy, hmkhy.

Komppanian luokse ehdittyään hän pysähtyi ja veti ilmaa keuhkoihinsa. Sitten hän jokaista tavua painottaen kiljaisi äänellä, joka särkyi voimavarojen puutteessa:

– Ko-nek-kivääri-komp-pani-a!

Miesten rintamasuunta kääntyi nopeasti päin kapteenia, jokaisen jäykistyessä asentoon. Joku väärään suuntaan hädissään kääntynyt korjaili erehdystään henkeään

pidellen, mutta kuuli kohta helpotukseeseen uuden komennon:

– Lepo... Joukkueenjohtajat!

Miesten pingottunut ryhti lysähti, ja kolme upseeria alkoi nopeasti kävellä kapteenia kohti. Tämä odotti kärsimättömänä katsellen välillä heidän lähestymistään, välillä taivaalle, siirrellen samalla jalkojaan levottomasti. Kaikki kolme asettuivat rinnakkain ja tekivät asennon. Kaarna vältti katsomasta ensimmäisen joukkueen johtajan, luutnantti Lammion asennontekoa. Häntä ärsytti ennen kaikkea Lammion nykäyksittäin lakinlippaan nouseva käsi, jonka ranne kaiken lisäksi muodosti ohjesäännön vastaisen mutkan. Muutenkin kapteeni sieti vaivoin koko miestä. Pitkän ja kaitakasvoisen helsinkiläisluutnantin itsetietoinen ylimielisyys koetteli Kaarnan kärsivällisyyttä, joka ei muutenkaan ollut venyvimpiä. Lammio oli aktiiviupseeri ja Maasotakoulu oli pilannut hänet lopullisesti. Sieltä hän oli saanut käytökseensä eleitä, joita vanha kapteeni katseli melkein hammasta purren. Miehet vihasivat Lammion ääntäkin, joka oli ilkeän kimeä hänen ladellessaan huoliteltuja sanojaan.

Toisen joukkueen johtaja oli nuori varusmiesvänrikki, länsisuomalaisen kauppalan yhteiskoulusta ylioppilaaksi päässyt poika, joka yritti verhoutua jonkinlaiseen tärkeyteen koettaessaan täyttää talvisodan luoman reservivänrikkimyytin puitteet.

Kolmannen joukkueen johtaja oli myöskin reservivänrikki, iältään lähellä kolmeakymmentä. Vilho Koskela oli hämäläisen pienviljelijän hämäläinen poika. Tanakkaruumiinen, vaaleatukkainen, sinisilmäinen, lovileukainen ja

niin vähäpuheinen, että oli saanut liikanimen Ville Vaitelias. Miehet olivat kuulleet huhuja hänen kunnostautumisestaan talvisodassa. Itse hän ei koskaan siitä puhunut sanaakaan. Tiedettiin vain, että hän loppuaikoina oli toiminut komppanianpäällikkönä ollessaan vielä kersantti. Sodan loputtua hänet oli komennettu upseerikouluun ja hän oli jäänyt armeijaan ylimääräisesti palkattuna vänrikkinä. Palveluksessaan hän oli vähä-ääninen, hieman kömpelö, mutta asiallinen, niin että hän kyllä sai opetetuksi miehensä yhtä hyvin kuin muutkin.

Kapteeni piti häntä suuressa arvossa, ja niinpä hän nytkin puhui aivan kuin henkilökohtaisesti Koskelalle, muiden ollessa jotenkin sivullisia. Komppania seurasi noiden neljän upseerin hieman pitkäksi venyvää keskustelua, elätellen mielessään toivoa, että se olisi merkinnyt suljetun harjoituksen muuttumista joksikin muuksi. Lopulta neuvottelu päättyi. Kapteeni palasi takaisin toimistoparakille ja upseerit joukkueittensa luokse. Mieliala komppaniassa virkistyi huomattavasti, kun joukkueet huudettiin kokoon ja marssitettiin parakeille.

– Varmaan päästään uimaan, suhahti joku toivorikas vierustoverilleen, mutta tämä oli jo kadottanut uskonsa siihen, että armeijassa voisi sattua miellyttäviä yllätyksiä, ja tyytyi hymähtämään puoliksi vihaisesti.

Koskela marssitti joukkueensa parakin eteen. Kotvan hän seisoskeli aivan kuin miettien miten aloittaisi. Käskeneminen oli hänelle yleensä vaikeata, ja lisäksi hänen oli vaikea muotoilla käskyä, koska häntä jotenkin hävetti selvässä asiassa käyttää armeijan teennäistä komentotyyliä.

– Noin. Aliupseerit. Teitin tarttee nyt huolehtia sem-

monen asia. Pataljoona siirtyy autokuljetuksin toiseen paikkaan, ja sen takia luovutetaan kaikki ylimääräiset varusteet pois. Vaatteet vaan päälle, ja reppuun toinen alusvaatekerta, jalkarätit ja mantteli. Leipälaukku ja ruokailuvälineet otetaan. Ja aseet tietysti. Loput varastoon. Koittakaa pitää kiirutta. Minä tulen sitten, kun saan oman huushollini purettua.

Tilanteessa tuntui olevan jotakin niin poikkeuksellista, että ensimmäisen puolijoukkueen johtaja rohkeni tehdä kysymyksen, joka oli oikeastaan asiaankuulumaton. Saatu tehtävä ei nimittäin edellyttänyt tietoa siitä, minkä vuoksi se piti suorittaa, mutta alikersantti Hietanen uskaltautui jopa »meidänkeskiseen» äänensävyyn:

– Mihin täst sit ollenka lähretä? Vissi helvetti ast?

Koskela vilkaisi taivaanrantaa ja vastasi:

– Sitä minä en tiedä sanoa. Semmonen on vaan käsky. Minä lähden meneen. Pankaahan rähinä päälle.

Sen verran saivat nämä miehet tietää kohtalostaan. Vähään rajoittuu sen vuoksi heidän vastuunsaakin. Mutta innostuneita he olivat. Sattui niinkin harvinaisia tapauksia, että miehet itse kyselivät ryhmänjohtajilta mitä pitäisi tehdä. Hietanen keksi kirjoittaa parakin pöydälle luettelon mukaanotettavista varusteista ja se selvitti touthua melkoisesti. Tämä varsinaissuomalainen alikersantti oli joukkueen vanhin Koskelan poissaollessa, ja yli muiden puheen kuului hänen iso äänensä, kun hän lyhyttä murretaan säkättäen ohjaili valmistuksia. Hän oli reipasluontoinen ja voimakasruumiinen nuorukainen, jonka oli onnistunut saavuttaa jonkinlaista arvovaltaakin joukkueessa – pääasiassa juuri voimiensa ansiosta.

Joku uhosi:

– Pojat puhuivat lähetin sanoneen, että pataljoonan kirjuri oli sanonut, että meidät viedään Joensuuhun varuskunnaksi.

Hietanen tunsu hyvin nämä toiveiden synnyttämät huhut, joita silloin tällöin liikkui, ja hän sanoikin pilkallisesti:

– Mää taas kuulin pataljoona hevosmiähilt et me joututa Helsinki varuskunnaks. Kaik vanha rytty vaiheteta uussi. Tule joka miähel pussihousukki. Semmotti mää kuuli. Kaikki assioi mää ain kuule.

Toisen ryhmän johtaja, alikersantti Lahtinen, oli polvillaan lattialla ja satoi reppunsa nauhoja. Tämä isokokoinen pohjoishämäläinen poika oli selkeästi suuntautunut kommunismiin, ja sieltä reppunsa vaiheilta hän jupisi:

– Saatte nährä pojaat, että tästä tulee kahina. Se yks kohjo sieltä Saksasta lähtee ensin, ja meidän nilkit painaa perässä. Meinaan, se on repiny suutansa siihen malliin, ettei yhtään tarvitte epäillä.

Hän katsoi huolestuneen näköisenä ympärilleen, suu tärkeässä ja huolekkaassa mytyssä ja jatkoi:

– Saa nähdä vaan, kuinka hänessä käy. Meinaan, siinä maassa riittää amisiooni. Ja miinaa on pojaat tiellä.

– Ja miun Katjuusan siellä on! sanoi sotamies Rahikainen, pohjoiskarjalainen lunki ja pinnari.

– Ei poja. Mää tiärä. Me mennä rajal linnotustöihi. Herra pelkkävä et Venäjä tule tän jos ne alkava sotima Saksan kans.

Se oli Hietasen ajatus, mutta Lahtinen ei hyväksynyt sitä, vaan mutisi edelleen:

– Mitä se täällä tekee. Ei se mun tietääkseni kenenkään kimppuun käyny ole. Mutta saksmanneja täällä jo on.

– Lomakuljetuksia.

– Lomalaisia!

Lahtisen äänenpainoon sisältyi suunnaton määrä kiukuista halveksintaa. Mutta siitä nousi meteli.

– Ei sen kummempia lomalaisia kuin on Hangon kylpylässä. Vuokramiehiä vaan. Tai Viipurissa. Älä, kuule, puolusta!

Toivotontahan se oli, ja Lahtisenkin »Saadaan nähdä» hukkui meluun. Eipä sillä, että kysymys heille mitenkään elintärkeä olisi ollut, mutta kenties melu olisi jatkunut, ellei sitä olisi keskeyttänyt Hietasen kovalla äänellä karjaisema: – Huomio!

Parakkiin astui kapteeni.

– Jatkakaa, Jatkakaa, Jaha. Jaha. Jokos ollaan kunnossa?

Kapteeni liikehti ketterästi ympäri tarkastellen miesten varusteita ja puhellen:

– Rikkinäiset varusteet vaihdetaan uusiin. Jos teillä on siviilivarusteita, niin pankaa pakettiin ja kotiosoite päälle. Talousaliupseeri ottaa ne vastaan ja huolehtii edelleen. Kaikki liika kama pois, kuten tarpeettomat kirjoituslehtiöt ja sensellaiset. Tiedättekös te, pojat, mitä partiolaisten vyöhön on kirjoitettu? Ole valmis. Ole valmis. Jaha, jaha.

– Herra kapteeni. Ei nyt sentähän kirjoituslehtiöitä. Tytöt ne lakkaa antamasta, ellei lemmestä lurita.

Rahikainen sai pidäteltyä naurua aikaan, sillä hänen sanansa saivat lisämerkitystä siitä, että ne uskallettiin lausua kapteenille. Kaarnankin suupielessä käväisi kuiva hymy ja hän puheli:

– Kuulkaas sitä. Kuulkaapas mitä mies puhuu. Lakkaavat antamasta. E...heei, e...heei. Antaahan tyttö, jos se äitiinsä tulee, ja jos se taas isäänsä tulee, niin suoraan pyytää. Näyttäkääs. Saappaat vaihdettava uusiin. Eivät kestä marsseja... Vai niin. Että lemmestä luritettava. Onpas siinäkin. Onpa niinkin. Kynällä se poika vain naisten kimppuun... Että kynällä, sano. Hietanen, aliupseerit ovat käyttäneet tuttavuuttaan asealiupseerin kanssa hyväkseen ja valikoineet huonoja kivääreitä välttymään huolellisuudesta piipunjynssäyksessä... Kyylänkonsteja. Kyylänkonsteja. Mutta mikäli joukkueessa sellaisia on, niin heti vaihdettava uusiin. Selvä vai? Ja-ha, jaha. Että kynällä sano. Hmhyhyhy, hmhyhyhy... Taira...rai...tai...ra...ra...rai.

Koko ajan tarkkailivat kapteenin terävät silmät miesten varusteita. Hyräily ja yksinpuhelu oli hänelle ominaista, eräänlaista ylimääräisen tarmon purkausta.

Ensimmäisen ryhmän johtaja, alikersantti Lehto kysyi yhtäkkiä edes asentoa tekemättä:

– Herra kapteeni. Minä kun en ole partiopoika, niin minä en tiedä, mihin meidän pitää olla valmiita. Ei suinkaan vaan sotaan?

Kapteeni pysyi tyyliissään:

– He...heei. Ei sitä niin vaan sotaan mennä. Sota on kaukana. Balkanilla saakka.

– Herra kapteeni. Se sitä nykyään on kova kulkemaan. Salamasotaa kun on.

Kaarna katsahti Rahikaista ja naurahti:

– Minkäs sille sitten. Täytyy sotia sitten vain.

– Sojitaan, sojitaan. Ja kun kerran ruvetaan, niin silloin mennään pitkälle.

Sotamies Salo, keskipohjalainen, halusi myös saada äänensä kuuluville.

– Sillä tavalla, sillä tavalla.

Kapteenin kasvoilla häivähti kuitenkin vastenmielisyys, sillä Salon mielitelevä into tuntui hänestä ällöttävältä, ja hän jatkoikin asiallisessa äänensävyssä, puhuen Lehdolle:

– Muuten. Taisi käydä niin, että Lehto jäi ilman niitä muuttokahveja.

– Eipä ole väliksi, vastasi Lehto kuivasti.

Asia oli nimittäin sillä tavoin, että Lehto oli saanut kapteenilta luottamustoimen. Hän oli huolehtinut kapteenin perheen muutosta kaupungissa, ja kun rouva muuton aikana ei voinut tarjota kahvia, piti Lehdon saada ne jälkeenpäin. Tämä Tampereen seuduilta kotoisin oleva alikersantti oli tullut kapteenin suosikiksi hieman oudolla tavalla. Nimittäin lomaltamyöhästymisen vuoksi. Lehto oli pienestä pojasta saakka elänyt ilman vanhempia ja omaisia omin päin. Hänessä oli jotakin synkkää ja ilkeätä, jota toiset eivät osanneet määritellä, mutta jonka olemassaolon he vaistosivat. Samanikäisyydestään huolimatta hän oli aivan kuin toisia vanhempi. Tyly ja kova luonne ei milloinkaan osoittanut pienintäkään sulamisen oiretta, ja jos hän tunteilevaan ympäristöön joutui, ärtyi hän silmin nähtävästi. Isänmaa, uskonto, koti, Suomen kunniakas armeija ja kaikki mahdollinen »henkevyys» sai häneltä pikaisen tuomion:

– Älkää jauhako paskaa! Kuka tulee katsomaan kenen rahat on?

Siviilissä hän oli ollut autonapumies, ja muuta hänen entisestä elämästään ei kiskomallakaan saatu irti.

Marsseilla tai muuten raskaissa harjoituksissa hän ei milloinkaan väsynyt. Kasvot vain kuin kivettyivät ponnistuksesta, ja ohuthuulinen suu sai melkein pä raa'an kireän ilmeen.

Lomalta hän oli myöhästynyt kokonaisen viikon, ja kapteenin tiedusteluun hän oli vastannut kuivasti ja lyhyesti: Ei huvittanut! – Huvittanut! Kaarna vapisi.

– Tiedättekö mitä tästä seuraa?

– Tunnen rangaistusohjesäännön, herra kapteeni.

Kapteeni katseli jonkin aikaa ulos ikkunasta, naputti nyrkillään pöytää ja sanoi lopuksi rauhallisesti:

– Jos lähtee tuolle tielle, niin on kestettävä loppuun asti. Ihminen voi tehdä omasta tahdostaan lain vain sillä edellytyksellä, ettei hänelle jää oikeuksia. Joka asettuu lauman ja sen lakien ulkopuolelle, on henkipatto.

Hetkisen kokeili kapteeni voimaansa. Mutta Lehdon silmät tuijottivat vastaan lujina ja ilmeettöminä. Ei pienintäkään hämminkiä, ei pälyilyä eikä väistämistä.

– Äärimmäisyyteen johdettuna se merkitsee, että aina on elämä pelissä. Luulisitteko kykenevänne pelaamaan sellaisella panoksella, jos tämä tapahtuma olisi kehittynyt sellaisiin mittoihin. Tässä ei ole kysymyksessä kuin parin viikon aresti, ja se ei ole mitään. Mutta jos teidän edessänne kerran olisi joko-tahi, teidän oma tahtonne laumaa vastaan, panoksena sen suoman turvan kadottaminen, niin luulisitteko kestäväanne?

Lehto ei käsittänyt asiaa aivan noin laajoissa silmänaloissa, mutta sen sijaan aivan hyvin yksityistapauksissa, ja hän vastasi:

– Jos kiduttamatta tapetaan, niin kuinka vain.

– Jos niin on, niin tietäkää, että siitä lähteestä nousevat kaikki suuret teot. Turha sitä on oikeastaan silloin käyttää pikku jermuiluun ja niskoitteluun. Lujuus ja itsepäisyys, joka jää hedelmättömäksi asennekapinaksi, hävittää arvonsa ja jää ainoastaan naurettavaksi. Minulla ei ole mitään eetillistä oikeutta rangaista teitä, ainoastaan voiman oikeus. Koska ette mitään pyydä, ette ole velkaakaan. En pidä asennettanne sen enempää vääränä kuin omaa vallankäyttöäni, mutta jos hukkaatte lujuuttanne tuollaiseen, niin minä pidän sitä naurettavana. Tähdätäkää korkeammalle. Joka miehelle on maailma avoin, se on tahtojen temmellyskenttä, kovin voittaa, mutta enemmän älyä tarvitaan kuin tuo. Ei riitä että selvittää hyvin kulloinkin esiintulevista yksityisseikoista. Tarvitaan laajempi näkökenttä. Hankkikaa se.

Pienen äänettömyyden jälkeen ravisti kapteeni itsensä takaisin arkipäivään ja sanoi:

– No niin. Menkäähän.

Rangaistusta ei kuulunut, mutta sen sijaan selviä luottamuksenosoituksia, joista tuo muuttotouhu oli yksi. Ja eräänä iltana hän ohimennen, näennäisesti ilman tarkoitusta, sanoi:

– Oppimiseen ei koskaan olla liian vanhoja. Kannattaa aina tietää enemmän. Aloittakaa historiasta.

Huomautus jäi hedelmättömäksi. Lehto ei hankkinut kirjoja, mutta sen sijaan saatiin tietää, että kapteeni itse luki ahkerasti.

Muuten Lehto kesti suosionsa tulikokeen, hänen asenteensa kapteenia kohtaan pysyi tylyn asiallisena, mutta palveluksen hän suoritti pikkutarkasti ja huolellisesti.

Tuntematon sotilas

Ensipainos Väinö Linnan sotaromaanista »Tuntematon sotilas» julkaistiin joulukuun alussa 1954. Klassikoksi kohonneen teoksen 70-vuotisjuhlavuonna kunnioitamme Linnan työtä uudella painoksella, joka palauttaa kuvin, kartoin ja grafiikoin mieleen sen sodan todellisuuden, josta kirja nousi. Jörn Donnerin, Toini Havun ja Kalle Salon aikalaiskritiikit avaavat sitä, miten romaanin nähtiin julkaisuhetkellään onnistuneen taideteoksena, ja presidentti Sauli Niinistö esipuhe käsittelee kirjan myöhempää merkitystä.

Ensipainoksen takakannessa tekijä itse tahtoi selvittää suhtautumistaan aiheeseen näin:

»On monia tapoja nähdä. Niinpä suomalainen sotilas-kin viime sodassaan voidaan nähdä monella tapaa. Yleisin tapa lienee se jolla sokeat katselevat. Nimittäin nähdä hänet kansallisen idean henkilöilmentymänä ja tuon idean puhtaana ja kauniina puolustajana ja toteuttajana. Luultavasti monet heistä itsekin näkevät sellaisia olevansa. Silloin on kuitenkin epäiltävä, että henkilöt eivät ole kotoisin todellisuudesta. He puolustivat ideaansa, usein-kin tavalla, joka on ihailtava, niin epäilyttävää kuin inhimillisen moraalin edessä on mitään sotaan liittyvää ihail- la, mutta hyvin vähän idealistisesti he sen tekivät. Kiroten hän koki kärsiä vaivansa, suutaan soittaen ja irvistellen hän täytti saamansa käskyt, ja sankaruudesta, Isänmaasta ja siihen liittyvistä pyhistä arvoista hän laski leikkiä.

Niin, asepukekureuhkoineen, nyytteineen, römpsineen, kiväärin selässä, patruunoita takintaskussa, pari vanikkaa leipälaukussa; sellaisena hän kulki läpi suuren näytelmän. Sellaisena hän koki kestää jonkin mättään tai kiven takana odottavaa kuolemaansa.

Ja kun hän palasi hävinneenä, palkkanaaan asepukunsa jätteet ja muisto kaatuneista tovereista, niin hän hymyili tullessaan.»

